

ENQUETE

„PÅ VEGNE AF DANMARK: UNDSKYLD“

Om undskyldningspolitik i Danmark, 1997-2019

ASTRID NONBO ANDERSEN

Kære alle sammen: I har ventet længe. Nu skal I saftsuseme ikke vente længere. På vegne af vores nutid og fælles fremtid vil jeg gerne se hver eneste af jer i øjnene og sige det eneste rigtige: Undskyld. Undskyld for den uret, der er gjort mod jer og jeres kære. For dem, der er her, og for dem, der var – og for dem, der følger efter. På vegne af Danmark: Undskyld (Statsministeriet 2019a).

Under en stærkt bevægende ceremoni på Marienborg den 13. august 2019 undskyldte statsminister Mette Frederiksen på statens vegne for de overgreb, krænkelse og medicinske forsøg, som børn på børnehjemmet Godhavn ved Tisvilde blev udsat for i perioden 1945-76, og for statens svigtende myndighedstilsyn på området. Til stede i salen var de nu efterhånden ældre mænd og deres pårørende. Under statsministerens tale, hvor Frederiksen gav eksempler på de typer af ydmygelser og overgreb, som prægede drengenes hverdag på Godhavn, sås flere af mændene tårevædede eller stille hulkende. Forud for ceremonien gik næsten 20 års vedholdende kamp for at få netop det – en statslig undskyldning for de uretfærdigheder, der i manges tilfælde havde lagt deres barndom og voksne liv i ruiner. Undskyldningen markerer dermed et tilsyneladende skifte i den danske position på området.

Officielle undskyldninger for historiske uretfærdigheder er et komplekst emne, fordi de aftvinger en række overvejelser om temporalitet, subjekt, agens og retfærdighed. Derfor har emnet både givet stof til en række større filosofiske værker og en række mindre filosofiske overvejelser blandt politikere og meningsdannere i den danske offentlighed. Det at diskutere undskyldninger kan være et led i en større samtale om forholdet mellem fortid og fremtid, handling, konsekvens, retfærdighed og ansvar. I den danske offentlighed ender denne type overvejelser dog nogle gange i blindgyder, der lukker ned for yderligere refleksion, snarere end den åbner. De filosofiske spørgsmål om den officielle undskyldning har det med at dominere, når andre spørgsmål er mere påtrængende, og omvendt er der

ofte ingen debat, når undskyldningskravet står klarest. Det er det forhold, jeg tager under behandling i denne enquete, hvor jeg vil gøre status over de seneste godt 20 års diskussioner om statslige undskyldninger og de veje og vildveje, de diskussioner undervejs har taget i Danmark. Ud over Godhavnsdrengenes sag vil jeg især fokusere på sagen om eksperimentbørnene fra Grønland og kravene om erstatninger fra grupper på De Amerikanske Jomfruøer.

Godhavnsdrenge

Godhavnsdrengenes kamp for en statslig undskyldning er den af de sager, jeg vil gennemgå her, der har haft den mest stabile mediedækning. Den undskyldningsdebat, sagen har afstedkommet, ligner på flere punkter sagen om eksperimentbørnene og giver indsigt i, hvordan embedsapparatet agerer i denne type sager. Godhavnsdrenge har arbejdet for at få en statslig undskyldning i årevis. Drengene anmeldte ikke de overgreb, de blev udsat for, umiddelbart efter at de fandt sted, som man ellers forventes at gøre. Først i begyndelsen af det nye årtusind, da nogle af de nu voksne mænd mødtes igen, fik de en fornemmelse af overgrebenes systematiske karakter. De kunne konstatere, at de alle havde levet vanskelige liv præget af opbrud, misbrug og generel mistrivsel. At de havde været udsat for medicinske forsøg, vidste ingen af dem, før journalist Rikke Skov i 2005 undersøgte sagen (Skov 2005). Det var blandt andet den oplysning, der fik gruppen til at beslutte, at de ville presse på for at få en tilbundsående undersøgelse med henblik på at søge om genoprejsning og en statslig anerkendelse. Talsmanden for Landsforeningen Godhavnsdrenge, Poul-Erik Rasmussen, forklarede igen og igen, at han ikke var interesseret i en erstatning, men i anerkendelse og genoprejsning, netop fordi han og gruppens medlemmer gennem hele livet var blevet mødt med skepsis, når de fortalte om deres oplevelser.

Efter at Landsforeningen i flere år havde arbejdet på at skabe offentlig opmærksomhed om sagen, bevilligede daværende velfærdsminister Karen Jespersen i 2009 midler til, at Forsorgsmuseet under Svendborg Museum kunne gennemføre en uafhængig undersøgelse af forholdene på Godhavn og 18 andre børnehjem i perioden 1945-1976. I 2011 offentliggjorde museet *Godhavnsrapporten* (Rytter 2011), der dokumenterer omfattende omsorgssvigt, fysisk og psykisk vold, krænkende overgreb og endog eksperimentel brug af psykofarmaka, herunder amfetamin – til trods for kendte bivirkninger og at drengene ikke var diagnosticeret med psykiske lidelser.

På et åbent samråd i 2011 med socialministeren i Socialudvalget om Godhavnsrapporten afviste daværende socialminister Benedikte Kiær at undskylde. Hun forklarede, at børnesynet havde forandret sig væsentligt i den mel-

lemliggende periode, og at hendes ansvar som minister var at sørge for, at historien ikke gentog sig, blandt andet ved at skærpe tilsynet med anbragte børn. Hun forklarede videre, at rapporten efter hendes mening i sig selv satte punktum, og begrundede sit afslag sådan: „Jeg kan ikke sige undskyld for handlinger, som enkeltpersoner har begået for 40 år siden. Og for et statsligt tilsyn, som ikke var indrettet efter nutidens lovgivning“ (Folketinget 2011).

Hun forklarede også, at danske regeringer på tværs af partifarve har tradition for kun at undskylde, „når et egentligt regeringsansvar er slået fast ved dom“. Med det sidste hentydede hun til den undskyldning, som daværende statsminister Poul Nyrup Rasmussen i 1997 gav til de arbejdere, der ryddede op efter det forulykkede B-52-fly ved Thulebasen i 1968. De fleste pådrog sig fatale strålingsskader, selv om de var blevet forsikret om, at arbejdet var ufarligt (Brink 1997). Undskyldningen faldt efter Landsrettens afgørelse i den sag.

På samrådet i 2011 blev socialministerens afvisning kritiseret af Özlem Cekic, socialordfører for SF, der borede i spørgsmålet om, hvorvidt socialministeren afviste at sige undskyld af frygt for en erstatningssag. Dette dementerede socialministeren. Også socialordføreren for Socialdemokraterne, Mette Frederiksen, kritiserede ministeren, blandt andet ved at gøre opmærksom på, at sagen fandt sted i den meget nære fortid, og at det derfor ikke var op til ministeren at sætte et punktum. Hun mente tværtimod, at det måtte være op til de stadig levende mænd, der havde været udsat for overgrebene (flere af dem sad i lokalet under samrådet) (Folketinget 2011).

Men der kom ingen undskyldning, da S-R-SF-regeringen tiltrådte få måneder senere. Her afviste også den socialdemokratiske socialminister Karen Hækkerup at undskylde:

Det er svært at dømme fortidens gerninger på nutidens præmisser. Det er ikke et forsvar for det, der er sket, men en erkendelse af, at datidens syn på børn og særligt udsatte børn var et andet, end det er i dag. Jeg beklager dybt personligt, at drengene fra Godhavn har været udsat for det, de har (Information 2012; Politiken 2012).

At netop en socialdemokrat skulle henvise til, at datidens børnesyn var et andet, tydede i bedste fald på en dyb historieløshed hos ministeren, da en af de helt store skikkelser i dansk barndomshistorie er Peter Sabroe, socialdemokraten og journalisten, der brugte det meste af sit voksne liv på at kæmpe for at bedre kårerne for blandt andet danske børnehjemsbørn – vel at mærke vilkår, som på flere punkter lignede de vilkår, Godhavnsdrengene voksede op under, og vel at mærke allerede i slutningen af det 19. århundrede. Et arbejde, han i øvrigt blev hyldet for allerede i sin samtid. Hækkerups afvisning fik dog heller ikke Landsforeningens formand Poul-Erik Rasmussen til at give op, men derimod endnu en gang at gentage, hvad

det var, foreningen ønskede – en officiel undskyldning. Men foreningen meddelte samtidig, at da regeringens kovending i sagen nu gjorde dette udsigtsløst, ville man forsøge at gå rettens vej (Information 2012; Politiken 2012). Sagen blev taget op i Københavns Byret, som i 2015 nåede frem til, at sagen var forældet med henvisning til, at forældelsesfristen normalt er fem år. Foreningens advokat Bjørn Elmquist ankede afgørelsen, og sagen blev bragt for Østre Landsret. En betingelse for at prøve sagen for Østre Landsret var, at der forelå et konkret erstatningskrav på minimum 20.000 kr. Derfor krævede foreningen symbolsk en erstatning på 20.001 kr. og fik i vinteren 2016 fri proces til at føre sagen ved Østre Landsret.

En af de væsentligste forhindringer for sagens prøvelse var spørgsmålet om forældelsesfrister, der normalt udløber efter fem år. Sagen rejste dermed det helt principielle spørgsmål, om en forældelsesfrist på fem år var rimelig i sager om vanrøgt af børn, al den stund at man næppe kan forvente, at børn har overblikket og overskuddet til at lægge sag an. Elmquist forsøgte at omgå den forhindring ved at lægge til grund, at børnene blev udsat for tortur, hvorved den almindelige forældelsesfrist måtte frafalde (Dagbladet Køge 2016; Politiken 2016).

I foråret 2016 stillede Mette Frederiksen, der nu igen var i opposition, forslag om en folketingsbeslutning om at give en officiel statslig undskyldning til psykisk udviklingshæmmede børn, psykisk syge børn, deporterede grønlandske børn og børnehjemsbørn, der inden for det, man engang kaldte social- og åndssvageforsorgens område, var blevet vanrøgtet, og hvis tarv staten ikke havde levet op til at varetage. Om Frederiksens forslag påpegede socialminister Karen Ellemann, at Frederiksen jo selv kunne have givet en undskyldning, da hun sad i regering. Frederiksen tog kritikken på sig, men svarede samtidig, at hun havde lyttet lidt for meget til samme embedsværk, der nu rådgav Ellemann (se også Andersen 2017:224-25).

Et flertal i Folketinget valgte dog at afvise forslaget (Folketinget 2016; Politiken 2015). Det samme skete to år senere, da Enhedslisten i det tidlige forår 2018 stillede et lignende forslag, der blev nedstemt med mindst mulig margin ved 2.-behandlingen i Folketinget (TV2 Lorry 2018). Til gengæld vandt Landsforeningen Godhavnsdrene en principiel sejr, da Folketinget i februar 2018 vedtog en lovændring, der ophævede straffelovens bestemmelser om forældelsesfrister i sager om blandt andet erstatningskrav mod forvaltningsmyndigheder for svigt i sager om overgreb på børn (Folketinget 2018). Vejen til Højesteret var dermed banet, men Landsforeningen besluttede til sidst at lade sagen falde. Foreningen forklarede, at de ikke havde ressourcer til endnu en omgang, og at medlemmerne netop ikke var interesserede i erstatninger, men kun en undskyldning, som ikke kan aftvinges ved en domstol (Landsforeningen Godhavnsdrene 2018).

Undskyldningen fik de dog til sidst af Mette Frederiksen, der også brugte undskyldningen til at indvarsle linjen i sin regeringsførelse. I selve talen udtrykte hun det sådan:

Vi skal afdække, hvad der skete. Vi skal lære af historiens fejl. Jeg vil åbne dørene til de mørke kapitler i vores historie. Kaste lys på fortiden. Og give ofrene oprejsning. Mens tid er. I det Danmark, som jeg tror på, står ingen udenfor. Jeg vil være statsminister for alle. Også for dem, som andre glemmer. Jeg ønsker en ny og mere retfærdig retning for Danmark. Med forståelse, anerkendelse og respekt (Statsministeriet 2019a).

Allerede i sin valgkamp havde Frederiksen bannerført sig med blandt andet sloganet „børnenes statsminister“. Undskyldningen til Godhavnsdrengene passer godt til denne linje. På mange måder var ceremonien på Marienborg et nybrud i dansk undskyldningspolitik – og absolut en ny vending for Godhavnsdrengene – men helt unik var den ikke. Som jeg vil vende tilbage til, har hendes forgænger på posten, Anders Fogh Rasmussen, også undskyldt for en historisk uretfærdighed, som led i en større linje i sin regeringsførelse. Både Frederiksen og Rasmussen passer dermed ind i det helt generelle billede for statslige undskyldninger, nemlig, at de enten gives efter massivt pres, eller fordi en regeringsleder også kan benytte undskyldningen til at understrege en linje i den øvrige politik – eller en kombination af begge.

Det for alvor nye i statsministerens tale var hendes understregning af, at der også skulle falde en undskyldning til eksperimentbørnene. I talen nævnte statsministeren, at hun var klar til at give eksperimentbørnene en undskyldning, men at:

Kim [Kielsen, landsstyreformand for Grønland] ønsker, at det arbejde, der er i gang med at udrede forholdene, skal være færdigt, før de, der var børn dengang, får en undskyldning. Det respekterer jeg. Men jeg er villig til at sige undskyld (Statsministeriet 2019a).

På live-tv efter talen og på et efterfølgende pressemøde i Grønland (Statsministeriet 2019b) tilføjede hun flere gange, at nok respekterede hun ønsket om at afvente udredningen, men at hun også syntes, at det hastede med undskyldningen med henvisningen til, at de tilbageværende eksperimentbørn er ældre mennesker og gerne skulle have den, mens de stadig lever. Hermed var rollerne byttet om, for selv om man i Grønland skiftevis har ønsket sig en udredning mere end en undskyldning og vice versa, har Danmark hele tiden været den fodslæbende part.

Ekspérimentbørnene

I flere år har markante stemmer i den grønlandske offentlige debat meldt ud, at de ønsker en dansk eller en dansk-grønlandsk undskyldning til de 22 børn og deres familier, der i 1950'erne blev udvalgt til et nyt kulturopdragelsesprogram, der skulle gøre dem til grundstammen i en ny dansktalende grønlandsk elite. Børnene i alderen 5-8 år blev først sendt på et års ophold til Danmark, hvor de fik forbud mod at tale grønlandsk. Et par af børnene blev bortadopteret til danske familier, i nogle tilfælde på et grundlag, hvor man kan rejse tvivl om, hvorvidt familien gav et informeret samtykke til adoptionen. De fleste børn blev sendt tilbage til Grønland, men selv om børnene med enkelte undtagelser ikke var forældreløse, blev de indkvarteret på et dansksproget børnehjem i Nuuk i stedet for at vende hjem til deres familier. Her boede de resten af deres barndom og ungdom. Børnene mistede deres grønlandske sprog og kunne derfor ikke længere kommunikere med deres familier. Som både socialarbejderen Tine Bryld og en af de seks tilbageværende, Helene Thiesen, har dokumenteret, gik dette program hårdt ud over de børn, der deltog. Mange af dem gik til grunde i en meget ung alder (Bryld 1998; Thiesen 2011).

Sagen har været offentlig kendt, siden Tine Bryld kastede lys på den i 1998. Den nåede for alvor ud til den brede offentlighed med filmen *Ekspérimentet* fra 2010. Men allerede året inden blev der rejst krav om en officiel undskyldning. Inspireret af de officielle undskyldninger, der blev givet til aboriginere i Australien og indfødte folk i Canada i 2008, tog Grønlands Radio, KNR, emnet op i august 2009. Det fik Juliane Henningsen, der sad i Folketinget for Inuit Ataqatigiit, til at kræve en officiel dansk undskyldning til ekspérimentbørnene (Folketinget 2009). Et forslag, der blev støttet af daværende landsstyreformand Kuupik Kleist, der argumenterede for en større kulegravning af lignende sager. Som han uddybede:

Det kan godt være, man på ministerielt plan og i departementerne kan synes, at nu har vi sat det her punktum. Men så længe de mennesker, det er gået ud over, ikke mener, at de har fået en afslutning på sagen, så er den jo ikke afsluttet (KNR 2009b).

Få dage forinden argumenterede inuitorganisationen Inuit Circumpolar Councils grønlandske formand Aqqaluk Lyngé på lignende vis for, at der var behov for at nedsætte en sandhedskommission, der kunne kulegrave sagen (KNR 2009a).

Undskyldningskravet blev dog afvist af statsminister Lars Løkke Rasmussen med henvisning til, at:

[...] De omtalte grønlandske børns ophold i Danmark i starten af 1950'erne tilhører den sidste, ulykkelige kategori. Men samtidig må vi konstatere, at tankegangen både

i Grønland og i Danmark var væsentligt anderledes på daværende tidspunkt. Og vi må forstå det sådan, at børnenes ophold blev iværksat ud fra gode intentioner blandt de involverede parter i Grønland og i Danmark. Historien står ikke til at ændre. Regeringen betragter kolonitiden som en afsluttet del af vores fælles historie. Vi må glæde os over, at tiden er en anden nu (Folketinget 2009a, 2009b).

Også ideen om en kulegravning finansieret og hjulpet på vej af den danske stat blev efter en måneds forløb afvist af statsministeren under Folketingets åbningsdebat i 2009. Som nævnt ovenfor afsatte velfærdsminister Karen Jespersen i foråret 2009 midler til en lignende kulegravning af sagen om drengehjemmet Godhavn og 18 andre danske børnehjem i perioden 1945-1976. Det forhold, at den danske stat afsatte penge til en sag om danske børnehjemsbørn, men ikke om grønlandske i samme periode, vakte forargelse i Grønland og fik Doris Jakobsen fra Siumut (suppleant i Folketinget for Lars-Emil Johansen) til at stille et §-20-spørgsmål til socialministeren om, hvorvidt denne forskelsbehandling havde etniske eller politiske motiver (Folketinget 2009c). Til dette svarede socialministeren noget uldent med henvisning til, at Svendborg Museum (dvs. Forsorgsmuseet) i august 2009 havde indgivet en ansøgning om at undersøge forholdene for børnehjemsbørn i den relevante periode – underforstået, at der ikke forelå en ansøgning om at undersøge den grønlandske sag, som hun i øvrigt mente tilstrækkeligt belyst med Tine Brylids bog (Folketinget 2009d).

Svaret var en afværgemanøvre, da hun glemte at oplyse, at Forsorgsmuseet først udarbejdede ansøgningen, efter at hendes forgænger på posten, Karen Jespersen, havde afsat 1 million kroner til formålet i foråret 2009, og at der lå et betydeligt politisk pres forud for den bevilling. Ellemann-Jensens svar fik en gruppe forskere ved Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Forsorgsmuseet og Center for Velfærdsforskning ved Syddansk Universitet til at udarbejde en ansøgning om en undersøgelse af eksperimentbørnenes sag, men de fik senere afslag på den ansøgning, og mere skete der ikke i den sag – før 10 år senere.

I foråret 2019 dukkede sagen om eksperimentbørnene igen op i den grønlandske offentlighed. Sagen blev nævnt af den grønlandske forsoningskommission i den endelige betænkning 2017 (Forsoningskommissionen 2017), men der var ikke blevet taget yderligere tiltag til en opfølgning. Red Barnet drev det pågældende børnehjem i Nuuk, mens eksperimentbørnene boede der. I forbindelse med premieren på filmen *Eksperimentet* i 2010 gav formand for Red Barnet-Danmark Mimi Jacobsen en undskyldning i en dansk radioavis. Den blev dog ikke viderefornidlet til eksperimentbørnene, som længe ikke var klar over, at de havde fået en. I 2015 fik de overlevende derfor en direkte undskyldning under en privat ceremoni i Red Barnets danske hovedkvarter. Selve undskyldningsformuleringen blev også gjort offentligt tilgængelig. Men det fik ikke den danske stat til at

rykke sig. I februar 2019 stillede Aaja Chemnitz Larsen, medlem af Folketinget for Inuit Ataqatigiit, så endnu en gang et forslag om en dansk-grønlandsk undskyldning til eksperimentbørnene. Et forslag, der hele vejen igennem er blevet støttet af Helene Thiesen, der flere gange har forklaret, hvor vigtig en undskyldning ville være for hende. Som hun blandt andet har udtalt:

Det er jo klokkeklart, at det er staten, der har gjort det her mod os og vores familier. Og alle de sår, vi har båret på lige siden og stadig er præget af, gør, at vi fortjener en offentlig undskyldning fra staten. [...] Jeg kan ikke forstå, det er så svært at få det sagt! For vi kom jo aldrig tilbage til vores familier! Vi blev sendt på børnehjem! Jeg var der i otte år! Er det bare noget, man gør uden at sige undskyld? (KNR 2019).

Også denne gang blev forslaget afvist af statsminister Løkke Rasmussen. Til gengæld vedtog man den kulegravning, man efterlyste allerede i 2009. I hvert fald aftalte Løkke Rasmussen og landsstyreformand Kim Kielsen i februar 2019 at afsætte et beløb til en udredning af forløbet for de 22 børn. Løkke Rasmussen udtalte i den forbindelse:

Vi kan blive klogere på det, og vi kan beklage ting i fortiden, men det giver ikke mening, at jeg står her mange år senere og undskylder på andres vegne for beslutninger, som jeg ikke selv var en del af. Jeg synes, at det, vi skylder de 22 børn, og i øvrigt både det grønlandske og det danske samfund, er at blive klogere på, hvad det egentlig var, der skete. Hvem gjorde hvad, og hvorfor gjorde de det? (Sermitsiaq.ag 2019).

Hvorfor daværende statsminister Løkke Rasmussen 10 år senere var klar til at nedsætte en undersøgelseskommission, står ikke helt klart, men man må formode, at beslutningen blev taget som et forsøg på delvist at imødekomme det grønlandske krav under indtryk af en generel større dansk udenrigs- og militærstrategisk interesse for Grønland og Arktis – uden at sige undskyld. Hvad der til gengæld var helt tydeligt, var, at den nye drejning fik minimal opmærksomhed i de danske medier. Om dette blot er endnu et udtryk for en generelt stærkt svingende interesse for Grønland i de danske medier, er lidt svært at blive klog på. Men det er tankevækkende, da der potentielt er meget mere stof i denne sag.

De 22 børns skæbne synes at have været et særligt grelt tilfælde, men bortadoption af grønlandske børn på et tyndt grundlag er ikke begrænset til denne sag, ligesom der også senere fandt andre nedsendinger af grønlandske børn til Danmark sted for kortere eller længere perioder. Inden hun døde, redigerede Tine Bryld i 2010 et særnummer af tidsskriftet *Social Kritik*, der tog fat på emnet (Bryld 2010). Den grønlandske forsoningskommission antydede også, at der var mere at foretage sig i forhold til dette emne.

Embedsværkslogik

Undervejs i det lange forløb har diskussionerne om undskyldninger til både Godhavnsdrene og eksperimentbørnene givet indblik i, hvordan embedsværket hidtil har forholdt sig til undskyldningskravet, og hvordan politikere på tværs af partifarve har taget bestik af det syn. Som jeg har vist andetsteds, giver særligt sagen om Godhavnsdrene et tydeligt præg om, at det relevante embedsværk længe har set en ret klar forbindelse mellem det at give en undskyldning og det at vedkende sig erstatningsansvar og dermed udbetale konkrete erstatninger (Andersen 2017). Dette kombineret med frygten for at danne præcedens var baggrunden for modstanden i det danske statsapparat. Der er i og for sig ikke noget overraskende i, at statens embedsværk forsøger at holde kortene tæt ind til kroppen for at afværge det, der i en statslig optik kunne åbne for en ladeport af undskyldnings- og erstatningskrav. Men det er nok lige i overkanten at sige, at der er tradition for ikke at give undskyldninger, medmindre der er faldet dom først, som flere ministre har henvist til.

I så fald er det en tradition med variationer. Daværende socialminister Benedikte Kiær havde ret i, at der først faldt en undskyldning efter en dom i 1997 i sagen om Thulearbejderne. Det samme skete i øvrigt to år senere, da samme Poul Nyrup Rasmussen undskyldte for en anden Thulerelateret sag, nemlig sagen om de tvangs-flyttede indbyggere fra Thuledistriktet, der i 1953 blev fordrevet af de danske myndigheder for at gøre plads til en udvidelse af den amerikanske Thulebase. Det forhold undskyldte daværende statsminister Poul Nyrup Rasmussen og daværende landsstyreformand Jonathan Motzfeldt for i en fælleserklæring i 1999 (Folketinget 1999). To år tidligere havde den danske stat indvilliget i at betale for anlæggelse af en ny lufthavn i distriktet som led i et forlig med det grønlandske hjemmestyre. Østre Landsret afgjorde i 1999, at befolkningsgruppen skulle modtage mindre individuelle kompensationer i form af et vederlag for forflyttelsen og tab af fangstområder (Østre Landsret 1999). Kort tid efter faldt den dansk-grønlandske fælles undskyldning. Som jeg vil vende tilbage til nedenfor, var tiltaget dog ikke tilfredsstillende for den berørte befolkningsgruppe.

Men Kiær glemte at nævne, at det alene var en politisk beslutning, der lå bag, da tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussen undskyldte på vegne af den danske stat for de 21 tysk-jødiske flygtninge, som de danske myndigheder i perioden 1933-45 havde udleveret til Nazityskland. De 21 var alle døde, 19 af dem mistede livet i en kz-lejr. I dette tilfælde faldt undskyldningen kort efter udgivelsen af Wilhjålmur Örn Wilhjålmsons bog *Medaljens bagside* (2004), der dokumenterede udvisningerne. Den daværende oppositionsleder, Helle Thorning-Schmidt, støttede undskyldningen, fordi den, som hun udtalte til Berlingske Tidende, „retter sig mod konkrete handlinger, som også efter min opfattelse var forkastelige“

(Berlingske Tidende 2005). Undskyldningen blev hverken før eller siden ledsaget af sagsanlæg eller domsfældelse. Mere rendyrket er undskyldningstraditionen, der kræver en dom før en statslig undskyldning, med andre ord ikke.

I sagen om Godhavnsdrene forsøgte man sig i fra politisk hold i årevis at dække sig ind bag en undskyldningsfilosofi, der var informeret af embedsværkets frygt for, at undskyldninger ville pege på et statsligt erstatningsansvar og udløse automatiske erstatningssager. Det hårdnakkede danske skel mellem undskyldninger og beklagelser, som skiftende ministre gang på gang har gentaget, når de er blevet trykket på maven i både denne og andre sager, er udtryk for en temmelig firkantet embedsmandslogik, der godt kan forekomme lettere krampagtig i en tid, hvor politikere på alle mulige andre områder har kastet sig ud i en uhæmmet symbolpolitik. Jeg skriver ikke dette som et forsvar for symbolpolitik generelt, men blot som en påmindelse om, at skiftende regerings holdning i de sager, jeg nævner her, i bedste fald har været inkonsekvent. At give en officiel undskyldning er et ekstraordinært middel. Kravet om officielle undskyldninger rejstes sjældent. I stedet for at hægte sig fast i selvopfundne traditioner, uldne skel og forsøg på undskyldningslomme­filosofi burde politikerne have deres meningers mod, vurdere de få sager enkeltvis og på den baggrund beslutte sig for, om en undskyldning i dette tilfælde måske kunne være den mest passende gestus.

Undskyldningen til Godhavnsdrene vendte i øvrigt længe hele embedsværkets rationale på hovedet: Fra officielt hold ville man ikke give en undskyldning af frygt for et erstatningskrav – en politik, der derefter endte i netop et søgsmål og et erstatningskrav. I og for sig er embedsværkets frygt nu bestyrket, eftersom det med lovændringen i straffeloven i 2018 er blevet betydeligt lettere for folk, der som børn har været udsat for overgreb og svigtende myndighedstilsyn, at føre erstatningssager ved domstolene. Flere af Godhavnsdrene har efter undskyldningen udtalt, at de vil søge erstatning. Samtidig har retsekspert­er understreget, at undskyldningen ikke i sig selv vil give dem en stærkere sag, hvorimod man må formode, at *Godhavnsrapporten* fra 2011 (Rytter 2011) vil kunne styrke bevisbyrden. Statsministeren nævnte allerede i sin undskyldningstale til Godhavnsdrene, at hun agtede at give flere undskyldninger, men om der ud over de sager, hun har meddelt, at hun vil undskylde for, vil komme andre undskyldningskrav, er uklart, blandt andet fordi det nu er tydeligt, at der kan føres erstatningssager uafhængigt af, om der er givet en undskyldning. Hvor stort et antal sager der med tiden vil blive rejst, må tiden vise. Men selv om meget nylige sager, for eksempel Tøndersagen, har sat streg under, at svigt fra tilsynsmyndigheder desværre ikke hører fortiden til, må man stadig formode, at der vil være tale om et begrænset antal i kraft af de seneste tiltag, der skal forhindre gentagelser – og nager tvivlen stadig, er det politikken og de ressourcer, der tilføres området, man bør koncentrere sig om.

Den bagvedliggende frygt for erstatningssager, der længe gennemsyrede de politiske holdninger til de to sager, synes også at informere den politiske tøven med at nærme sig kravene fra henholdsvis De Amerikanske Jomfruøer og de tvangsflyttede indbyggere i Thuledistriktet. Om Mette Frederiksen også har modet til at tage de to kapitler af danmarkshistorien ved hornene, vil tiden vise. Hun lagde ikke op til det i talen til Godhavnsdrene. Om det er, fordi hun betragter dem som fundamentalt anderledes, eller har fornemmet, at det ikke er undskyldninger, det drejer sig om her, er endnu uklart.

Mediernes rolle

I 2017 udgav jeg bogen *Ingen undskyldning* (Andersen 2017), der var tænkt som et forsøg på at kvalificere en debat om den danske kolonihistorie. Bogen kunne og burde måske have haft en anden titel, men fik den titel, netop fordi diskussionerne har det med at blive ved med at rode rundt i undskyldningsspørgsmålet uden rigtigt at kunne komme videre. Den 31. marts 2017 markerede 100-året for overdragelsen af det tidligere Dansk Vestindien til USA, og i ugerne op til den dato blev jeg kimet ned af journalister. Jeg havde mange gode og lange samtaler med mange af dem. Det var dygtige journalister, der skrev gode historier. Men frustrerende nok endte de fleste interviews med nogenlunde samme vinkel, nemlig – skal Danmark så give en undskyldning? Ja eller nej? Hvad mener du? Giver det overhovedet mening? Uanset hvor mange eksempler jeg i øvrigt havde givet dem på, at det i netop denne sag ikke (kun) handlede om en undskyldning, men også om en hel række af andre spørgsmål – for eksempel om hvordan og hvorfor vi forstår historien forskelligt, den historiske baggrund for global ulighed og caribisk fattigdom i særdeleshed, Jomfruøernes komplicerede politiske status som amerikansk koloni, og hvordan det hang direkte sammen med det danske salg, rødderne til racisme, spørgsmålet om erstatninger og om, hvad erstatninger i denne sammenhæng egentlig betyder, og hvordan et nyt forhold mellem Danmark og Jomfruøerne kunne se ud osv. (se også Andersen 2017).

Da mønsteret havde gentaget sig nogle gange, lod jeg en dag lidt tilfældigt min frustration gå ud over en menig journalist fra et dansk dagblad. Jeg havde endnu en gang brugt cirka en time på at forklare og hjælpe ham med at forstå sagen og alle de spørgsmål, den rejste, så han kunne skrive en historie, der ikke blot var ren repetition af andre artikler. Alligevel havde han som så mange andre koft det ned til en historie om undskyldningen med lidt forskellige meninger fra nogle forskere, eksperter og meningsdannere, bum og så ud på tryk. Så jeg ringede ham op og spurgte, hvorfor jeg egentlig skulle bruge så meget tid på ham, når han alligevel endte med at skrive den historie, han havde i hovedet, da

han ringede. Journalisten forklarede, at han orienterede sig efter den vinkel, andre journalister lagde på emnet. Og da jeg spurgte, hvorfor de så alle sammen var så fokuserede på undskyldningen, når det nu ikke var det, de meste markante stemmer på Jomfruøerne stillede krav om – for det var snarere erstatninger – svarede han efter lidt betænkningstid: „Jeg ved det faktisk ikke ... Måske er det bare lettere at skrive om en undskyldning, fordi det er så konkret.“

Jeg er klar over, at det er en journalistisk dyd at holde fast i sin vinkling, selv om dem, man interviewer, hellere vil rette opmærksomheden mod noget andet. Men den lille samtale viste meget klart, at nyhedsdækningen af denne sag var blevet selvrefererende. Journalister skrev om undskyldninger, fordi andre journalister også skrev om det. På den måde havde medierne skabt deres egen lille boble og selv opstillet det krav, de mente, var hovedkravet. Mediedækningen fik overordnet to konsekvenser. Dels druknede kravet om erstatninger, og hvad de eventuelt kunne være – som var hovedkravet fra dele af opinionen på Jomfruøerne – i mere eller mindre lommefilosofiske overvejelser over, hvad en undskyldning egentlig var. Dels påvirkede det i den grad den tale, daværende statsminister Løkke Rasmussen holdt på St. Croix den 31. marts, 2017.

Der blev lagt i kakkellovnen til den diskussion allerede den 1. januar 2017, da statsministeren nævnte mærkedagen og slaveriets historie i sin nytårstale. En passage, der straks satte gang i spekulationer om, hvorvidt han egentlig havde sagt undskyld – en lidt mærkelig diskussion, eftersom han jo faktisk ikke sagde undskyld og heller ikke henvendte sig til folk på Jomfruøerne. Men spørgsmålet blev ved med at optage den danske journaliststand i månederne, der fulgte. I ugerne frem mod den 31. marts blev jeg derfor gang på gang spurgt om, hvordan statsministeren kunne undskylde uden at sige undskyld. Denne bagvendte logik blev også præmissen for den tale, statsministeren holdt på St. Croix den 31. marts. Jeg vil ikke citere den her, men blot fremhæve sætningen „It is unforgiveable. Unforgiveable“ (Statsministeriet 2017). Med dette retoriske greb fik statsministeren markeret, at slaveriet var så ondsindet, at det ikke kunne tilgives – og implicit at det derfor heller ikke gav mening at undskylde. Dermed fandt han sin løsning – og den 1. april holdt min telefon op med at ringe.

For mit eget vedkommende var det fint med arbejdsro. Men i månederne efter den 31. marts blev der afholdt en lang række seminarer og debatarrangementer rundt omkring i landet, der tog fat i forskellige dele af spørgsmålet om slaveriets og kolonialismens historie, hvilke følger de har i dag, og hvordan vi skal forholde os til det. Mange af diskussionerne bragte svære emner på banen – ikke mindst spørgsmål om racisme, neokolonialisme og global ulighed: væsentlige diskussioner om uomgængelige forhold, der berører mange mennesker i både Danmark og den videre verden (se Andersen 2019). Desværre fik mange af arrangementerne

kun minimal medieomtale. Igen greb jeg på et tidspunkt knoglen og ringede til en af de journalister, der få uger tidligere sultent havde erklæret, at hvis jeg havde den mindste nyhed inden for emnet, skulle jeg endelig ringe. „Hvorfor dukker I så ikke op nu?“ spurgte jeg og fik svaret, at redaktøren mente, at nu havde emnet fået opmærksomhed nok.

Undskyldningsdebatten i 2017 var på mange måder en skindiskussion, der kom til at overskygge det relaterede krav om erstatninger. Borgergrupper fra De Amerikanske Jomfruøer havde i mindst tre årtier forsøgt at gøre opmærksom på, at kolonitiden og slaveriet langtfra var glemt på Jomfruøerne. Som jeg giver eksempler på i min bog, stod grupperingerne for forskellig ting, enkelte nævnte en officiel undskyldning som en ud af flere ting, de gerne ville have fra Danmark. Men de folk på Jomfruøerne, der mener, at Danmark stadig har et mellemværende med Jomfruøerne, orienterer sig ikke overraskende efter debatterne i det øvrige Caribien og blandt efterkommere af slavegjorte i USA. De debatter har i flere årtier handlet om udvikling, underudvikling og økonomisk genoprejsning, gælds-eftergivelse, forskellige former for erstatninger, en øget historiebevidsthed og en perspektivændring i historieskrivningen. Undskyldninger nævnes i denne sammenhæng, men de spiller aldrig hovedrollen. Dette var også budskabet fra den mest vedholdende af borgergrupperne fra De Amerikanske Jomfruøer, the African Caribbean Reparations and Resettlement Alliance (ACRRA), som i interviews med danske journalister flere gange forsøgte at få den pointe igennem – altså, at det ville være godt med en undskyldning, men at det ikke var det primære – at det lige så meget handlede om en ny historiebevidsthed, og at Danmark vedkendte sig at have et ansvar for nogle af de problemer, man stadig slås med på øerne, og på den baggrund forpligtede sig på et nyt forhold til øerne (se også Andersen 2017, 2018). Interessant nok gjorde talsmanden for ACRRA, Shelley Moorhead, under et foredrag i København i marts 2017 opmærksom på, at folk på Jomfruøerne var begyndt at diskutere, om de ville have en undskyldning, netop fordi danske journalister hele tiden spurgte til det – han mente ikke, at det spørgsmål havde optaget folk synderligt tidligere.

Går vi tilbage til sagen om de tvangsflyttede indbyggere i Thule, udspandt der sig et lignende mønster, om end der dog kom en civil lufthavn i Qaanaaq ud af det. Som nævnt blev der her givet en fælles undskyldning efter domsfældelsen, men hverken undskyldningen eller det vederlag for ekspropriering af området, som enkeltindivider og gruppen som helhed modtog, var tilfredsstillende for befolkningsgruppens repræsentant, organisationen Hingitaaq 53, der ankede sagen først til Højesteret og senere til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Her blev sagen i øvrigt endeligt afvist, blandt andet med henvisning til, at Danmark først tiltrådte Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i september 1953

– det vil sige et par måneder efter at tvangsforflyttelsen fandt sted, og at sagen derfor faldt uden for domstolens jurisdiktion (se også ECHR 2006).

Jeg gennemgår detaljerne i denne sag i min bog fra 2017, men vil her blot igen understrege, at undskyldningen ikke var det mest udtalte ønske. Man ønskede sig i stedet større erstatninger for svie og smerte og at få sine gamle fangstområder tilbage. Eftersom de tiltag, der blev fulgt op med, ikke blev betragtet som tilstrækkelige, er sagen stadig et smertepunkt, særligt i Nordgrønland. Interessant nok er der af og til stemmer i den grønlandske debat, der ytrer ønske om en dansk undskyldning til de tvangsforflyttede i Thule – uagtet at en sådan allerede er givet. Dette viser også, at hvis undskyldningen ikke er markant nok og ikke følges op af andre tiltag, der opleves som tilstrækkelige, bliver den højst sandsynligt glemt igen efter nogle år. Erstatningskravene fra Jomfruøerne og Thule er dermed begge eksempler på, at undskyldninger langtfra altid er det mest påkrævede – heller ikke selv om det danske mediebillede nogle gange får det til at se sådan ud.

Officielle undskyldninger er kun ét blandt en lang række af værktøjer, man kan gribe til i sager om overgreb begået af en stat mod en befolkningsgruppe. I værktøjskassen ligger en lang række andre værktøjer, som afhængigt af formålet kan bruges til at fremme forståelsen mellem befolkningsgrupper, der tidligere/fortsat er i konflikt: Nogle fokuserer på økonomisk genopbygning, andre på dokumentation og en ændret historiepolitik (se også Andersen 2017:149-207). Værktøjerne er blevet brugt forskelligt i forskellige kontekster, både inden for stater og mellem stater. Tysklands reintegration i henholdsvis Øst- og Vesteuropa gik igennem først afnazificeringsprogrammer og Nürnbergtribunalet og for Vesttysklands vedkommende erstatninger til Israel og et særforhold til landet, minimering af forsvarsbudgetter, aktiv deltagelse i oprettelsen af Kul- og Stålungionen (der dannede grundlaget for det nuværende EU) osv. – en ny retning, der fik yderligere støtte fra det amerikanske Marshallprogram, der også inkluderede Vesttyskland. I en senere bølge fulgte den vesttyske angerpolitik drevet frem af blandt andet den tyske ungdomsbevægelse og kansler Willy Brandt, herunder hans ordløse *Kniefall* foran monumentet for heltene fra ghettopstanden i Warszawa i 1970. Med andre ord er den tyske *Vergangenheitsbewältigung* ikke bygget op om en enkelt tydelig talehandling, hvori ordet undskyld klart fremgår, men derimod en meget bred vifte af politiske, juridiske, økonomiske, kulturelle og symbolske tiltag. Det tyske eksempel er et af de klareste på, at et opgør med historiske uretfærdigheder ikke nødvendigvis skal gravitere mod en undskyldning. Men det er langtfra unikt.

Skyld, skyld og undskyld

Et interessant aspekt i sagerne om det tidligere Dansk Vestindien, eksperimentbørnene og Godhavnsdrene er de forsøgsvis filosofiske forklaringer, som skiftende politikere har givet som begrundelse for, at de ikke kan undskylde. Som sine forgængere på socialministerposten indrykkede Karen Ellemann i april 2016 en officiel begrundelse for et afslag i en række danske dagblade, som svar på det lovforslag, Mette Frederiksen stillede i januar:

Nogle vil mene, at det da ville være en nem gestus over for dem, som er blevet krænket. Men så enkelt er det ikke. Hvem undskylder man på vegne af? Er det på vegne af en tidligere forstander, tilsynet, en tidligere socialminister? Eller var det statens ansvar, og hvem er staten her? Under alle omstændigheder er de mennesker der ikke længere. Der er ikke nogen at føre for retten, og det kan ikke rettes op på med en undskyldning fra mig. [...] Stedfortræderundskyldninger, hvor man undskylder på vegne af andre, giver ikke mening. Det kan desuden være med til at skabe grundlag for uoverskuelige erstatningssager, som en minister ikke kan tage ansvar for“ (Nordjyske Stiftstidende 2016).

Der er to aspekter af ordet skyld på spil i Ellemanns retoriske spilfægteri her: Det ene handler om følelser og sindelag, det andet om ansvar – og begge aspekter er relevante for diskussionerne om undskyldninger i de sager, jeg gennemgår her.

Hvis vi tager det første først. Jeg har diskuteret denne og lignende sager med mange forskellige mennesker, og blandt både fortalere og modstandere har jeg mødt folk, som insisterer på, at undskyldningen skal være givet oprigtigt, hvis den skal give mening. For nogle betyder det, at det skal være gerningsmanden selv, der undskylder – for andre bliver det et spørgsmål om at vurdere undskylderens sindelag. Dette har også været en af analyserne bag de politiske afvisninger. Gang på gang har skiftende ministre forsøgt sig med at udtrykke beklagelse og medfølelse som individer, mens de samtidig forklarer, at de ikke kan undskylde for noget, de ikke har gjort.

Når det drejer sig om undskyldninger mellem mennesker, der direkte er involveret i den konflikt, den ene undskylder for, er det selvfølgelig et rimeligt kriterium, at man skal mene undskyldningen – og at man skal have begået den handling, der undskyldes for. Men når der er tale om en myndighedsrepræsentant, bliver dette kriterium næsten umuligt at arbejde med. Jeg vil vove den påstand, at det er de færreste mennesker, der reelt er i stand til fuldt og helt at oprigtigt angre noget, de ikke selv har gjort. Jeg mener heller ikke, at det er et rimeligt krav at stille til nogen. Det strider mod alle former for retfærdighed, at man bliver erklæret skyldig i en gerning begået af ens forgængere (om det så er familie eller forgængere i et embede). Men dette er heller ikke det relevante kriterium for en

statslig undskyldning. Det vigtige er *ikke*, om statsrepræsentanten selv er skyldig, hvis der åbenlyst er tale om overgreb, statsrepræsentanten ikke har haft andel i, ej heller statsrepræsentantens indre følelsesliv.

Som jeg nævnte i indledningen til denne tekst, var der mange følelser på spil under undskyldningsceremonien på Marienborg, for dem, der havde været udsat for krænkelse, for statsministeren, men også for udenforstående, der blev konfronteret med overgrebenes karakter og åbenlyse uretfærdighed: medfølelse og sympati med børnene og de nu voksne mænd, vrede, indignation og harme over, at noget sådant har fundet sted i velfærdsstaten Danmark i en ikke særlig fjern fortid. Det lille knæk i statsministerens stemme et sted i talen vidner om, at statsministeren selv var ved at blive overmandet af følelser undervejs. Det kunne selvfølgelig være indstuderet, men der er ingen grund til at tro, at det ikke er oprigtigt nok. At hun føler egentlig skyld, er der derimod ikke noget, der tyder på, og hun nævner også selv i talen, at hun „ikke kan påtage [s]ig skylden“ (Statsministeriet 2019a). Men jeg vil også mene, at det er ligegyldigt, fordi hun netop giver undskyldningen som øverste repræsentant for regeringen. Er alt knyttet op på en vurdering af oprigtigheden af en myndigheds- eller statsrepræsentants egne følelser af skyld, er undskyldningen under alle omstændigheder kun noget værd i den periode, denne varetager sit embede.

Det væsentlige er, at undskyldningen er udtryk for en afgørende ændret tankegang i forhold til den konkrete uretfærdighed, og at den følges op af konkrete tiltag, der gør noget for at rette op på den skade, der er sket. Et godt eksempel på det sidste er netop den vesttyske kansler Willy Brandt. Brandt havde selv et af efterkrigstidens allerreneste generalieblad, og dog faldt han – som statsleder – på knæ i Warszawa. I sine erindringer forklarede han, at han overvældet af følelser „gjorde det, som mennesker gør, når ordene svigter dem“. Brandts tyske samtidig spekulerede i, om han havde planlagt knæfaldet på forhånd, eller om det var en spontan gestus. Men svaret er ikke vigtigt, for under alle omstændigheder var det en gestus, der hang direkte sammen med den politik, Brandt i øvrigt førte, ikke mindst hans „Ostpolitik“.

Det er svært at sige, om det ville have givet en anden effekt, hvis han rent faktisk havde haft en andel af skyld i nazismen. Måske havde knæfaldet så bragt sindene mere i kog blandt ofre og pårørende. At tilgive en konkret gerningsmand – eller endog blot at modtage en undskyldning fra denne – kan være tæt på umuligt. Det viser en rig og bred forskningslitteratur fra feltet genoprettende ret.¹ At erkende egne overgreb kan ligeledes være vanskeligt, og det samme gælder, hvis man er pårørende til en gerningsmand. Nogle vil fornægte overgrebene, andre føle dyb skam eller skyld. Også folk, der ikke direkte har med overgrebene at gøre, men er borgere i den stat, hvor de er begået, vil måske også føle ægte

skam eller skyld i en eller anden grad – måske følte Brandt virkelig det. Men det væsentlige var, at han som netop statsleder for Forbundsrepublikken Tyskland faldt på knæ og dermed signalerede, at *staten* påtog sig et afgørende nyt forhold til den tyske historie og til omverdenen, og at han også fulgte denne gestus op med andre tiltag (se også Olick 2007).

Måske hænger den danske optagethed af ægte skyld i forbindelse med undskyldninger sammen med, at *skyld* og *undskyld* er etymologisk forbundet på dansk. Og det leder os til det andet aspekt ved skyld. Forbindelsen mellem de to ord er muligvis med til at blokere for en mere produktiv sondring mellem skyld og ansvar, som man også opererer med i andre sammenhænge, hvor statens embedsmænd har gjort sig skyldig i en eller anden brøde, som staten så hæfter for eller udbedr, også selv om det ikke er den ansvarlige minister, der selv konkret har udført handlingen. I dansk politik er der en lang tradition for, at ministre trækker sig, hvis en embedsmand i deres ministerium har begået lovovertrædelser, ikke fordi ministeren selv er skyldig (ofte viser det sig, at ministeren har været uvidende om overtrædelserne), men simpelthen fordi det er ministerens ansvar. Stater og myndigheder er netop karakteriseret ved at være helt andre størrelser end summen af dens medarbejdere. Staten har en levetid, der strækker sig langt ud over de individuelle medarbejders, og holdes blandt andet sammen af institutioner, forordninger og love, der i nogle tilfælde strækker sig flere generationer tilbage. Vel er det komplekst, men statens tidsregning er på mange måder en anden end individets.

Kompleksitet er i det hele taget et gennemgående træk for alle facetter af sager om historiske uretfærdigheder. Om erstatninger nødvendigvis er den bedste løsning er heller ikke givet i alle sager (Lu 2017). Gang på gang må man sande, at retsvæsnen heller ikke er gearret til at behandle dem. De kræver i sidste ende politiske beslutninger. Der findes heller ingen standardløsninger, som politikerne kan læne sig op ad. Man må gå frem fra sag til sag. Som filosofen Margaret Urban Walker understreger, er det altafgørende, at det tiltag, man vælger, er meningsfuldt for den gruppe, man ønsker at give oprejsning (Walker 2010). Hvis tiltaget – for eksempel en undskyldning – opleves som meningsfuldt, kan det blive den transformative åbning, som gør den relevant som politisk redskab. Når det går bedst, fungerer undskyldningen som en anerkendelse og accept af, at overgrebet var uretfærdigt og har haft følgevirkninger, man fra nu af ønsker at tage alvorligt. Givet under de rigtige omstændigheder, til det rigtige publikum kan undskyldningen for nogle ofre give en vis forløsning og oprejsning. Bliver den derimod et spilfægteri om at gøre noget uden at gøre noget eller et skuespil, hvor en myndighedsrepræsentant lægger ansigtet i de rette folder, uden at det i øvrigt fører andet med sig, vil det sandsynligvis enten blive glemt igen, hvis den da ikke

risikerer at blive en direkte hån, der blot føjer spot til skade og måske endda giver yderligere næring til ønsket om at få en undskyldning. I Brandts tilfælde var det netop samspillet mellem holdning, symbol og politik, der var afgørende. Man kan som tankeeksperiment prøve at forestille sig Brandt foran ghettonummentet med en tale om, at han virkelig beklagede over for Polen og alle de jøder, der var blevet slået ihjel, men at synet på jøder og slaviske folk jo var et andet dengang, og at han jo ikke kunne undskylde for det, da han selv var i eksil under krigen. En sådan tale havde enten været så ligegyldig, at ingen ville kunne huske den, eller den var netop blevet husket for at strø salt i såret.

Note

1. På engelsk „restorative justice”. Feltet er omfattende, men hovednavne er blandt andre John Braithwaite og Howard Zehr.

Litteratur

- Andersen, Astrid Nonbo
2017 Ingen undskyldning. København: Gyldendal.
- 2018 The Reparations Movement in the United States Virgin Islands. *The Journal of African American History* 103:1-2.
- 2019 Blind Angles. Curatorial Challenges During the Centennial of the Transfer of the Danish West Indies. In: J. Apsel & A. Sodaro (eds): *Museums and Sites of Persuasion*. New York: Routledge.
- Berlingske Tidende
2005 Anders Fogh siger undskyld. 5. maj. <https://www.berlingske.dk/samfund/anders-fogh-siger-undskyld>. Læst 1.10.2019.
- Brink, Poul
1997 Thule-sagen. Løgnens univers. København: Aschehoug Forlag.
- Bryld, Tine
1998 I den bedste mening. København: Gyldendal.
- Bryld, Tine (red.)
2010 „Glemte børn“ til danske adoptivhjem. *Social Kritik* 2:123.
- Brøsted, J. & M. Fægteborg
1987 Thule. Fangerfolk og militæranlæg. København: Akademisk Forlag.
- Dagbladet Køge
2016 Landsret bremser Godhavnsdrenge kamp. 6. januar.
- European Court of Human Rights
2006 European Court of Human Rights, First Section as to the Admissibility of Application no. 18584/04 by HINGITAO 53 against Denmark.

ELAW, Environmental Law Alliance Worldwide

2004 HINGITAQ 53 vs. Denmark, Application No. 18584/04. <https://www.elaw.org/es/content/denmark-hingitaq-53-vs-denmark-application-no-1858404-decision-european-court-human-rights-a>. Læst 1.10.2019.

Folketinget

1999 Fælleserklæring fra statsministeren og landsstyreformand Jonathan Motzfeldt efter mødet 2/9-99. Det Udenrigspolitiske Nævn, UM del – bilag 198. Læst 1.10.2019.

2009a Juliane Henningsens (IA) § 20-spørgsmål S 2770 Om bortadoption af grønlandske børn. <https://www.ft.dk/samling/20091/spoergsmaal/S167/index.htm>. Læst 1.10.2019.

2009b Statsminister Lars Løkke Rasmussens svar på spørgsmål nr. S 2770 stillet af Juliane Henningsen (IA). <https://www.ft.dk/samling/20081/spoergsmaal/s2770/svar/641544/714409.pdf>. Læst 28.3.2019.

2009c § 20-spørgsmål S 2770 Om bortadoption af grønlandske børn. 19.oktober. <https://www.ft.dk/samling/20081/spoergsmaal/S2770/index.htm>. Læst 28.3.2019.

2011 Socialudvalget: Åbent samråd med socialministeren om Godhavnsrapporten, 9. juni. <https://www.ft.dk/webtv/video/20101/sou/27.aspx>. Læst 28.3.2019.

2016 B 55: Forslag til folketingsbeslutning om en officiel undskyldning til personer, der har været misrøgtet på statens sociale institutioner. <http://www.ft.dk/samling/20151/beslutningsforslag/b55/beh1-54/forhandling.htm?startItem=-1>. Læst 1.10.2019.

2018 Lov om ændring af straffeloven, lov om forældelse af fordringer, lov om erstatningsansvar og lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser, 8. februar. http://www.folketingstidende.dk/RIpdf/samling/20171/lovforslag/L31/20171_L31_som_vedtaget.pdf. Læst 1.10.2019.

Forsoningskommissionen

2017 Endelig betænkning: Vi forstår fortiden. Vi tager ansvar for nutiden. Vi arbejder for en bedre fremtid. Nuuk: Saammaateqatigiinnissamat Isumalioqatigiissitaq.

Information

2012 De anbragte børn. Socialdemokratisk kovending i sag om børnehjemsbørn. 9. januar.

KNR, Grønlands Radio

2009a ICC: Grønland og Danmark har brug for en „sandhedskommission“. 5. august.

2009b Kuupik Kleist: Flere sager skal frem i lyset. 14. august.

2019 Helene Thiesen: En undskyldning vil betyde alt! 13. februar.

Landsforeningen Godhavnsdrene

2018 Pressemeddelelse 3. april. <https://godhavnsdrene.dk/medlemsinfo/pressemeddelelse>. Læst 22.3.2019.

Lu, Catherine

2017 Justice and Reconciliation in World Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Nordjyske Stiftstidende

2016 Ikke så enkelt at sige undskyld. 24. april.

Olick, Jeffrey K.

2007 The Politics of Regret. New York: Routledge.

Politiken

- 2012 Vanrøgtede børn sagsøger staten. 31. januar.
2015 Forsker: Undskyld for overgreb på børn er muligt. 12. november.
2016 Fortsat kamp for undskyldning. 13. februar.

Rytter, Maria

- 2011 Godhavnsrapporten. En undersøgelse af klager over overgreb og medicinske forsøg på børnehjem 1945-1976. Syddansk Universitetsforlag.

Sermitsiaq.ag

- 2019 Kim og Løkke: Historisk udredning, men ingen undskyldning. 27. februar.

Skov, Rikke

- 2005 Drengehjemmet. DR tv-dokumentar.

Statsministeriet

- 2017 Statsminister Lars Løkke Rasmussens tale ved Transfer Day, St. Croix, den 31. marts 2017. http://www.stm.dk/_p_14497.html. Læst 28.3.2019.
2019a Statsminister Mette Frederikssens tale ved arrangement for Godhavnsdrene og andre børnehjemsbørn den 13. august 2019. http://www.statsministeriet.dk/_p_14843.html. Læst 1.10.2019.
2019b Pressemøde. 19. august. http://www.stm.dk/_p_14856.html. Læst 1.10.2019.

Thiesen, Helene

- 2011 For flid og god opførelse. Vidnesbyrd fra et eksperiment. Nuuk: Milik Publishing.

TV2 Lorry

- 2018 Blå blok og DF siger nej: Ingen undskyldning til Godhavnsdrene. 19. april. <https://www.tv2lorry.dk/artikel/blaa-blok-og-df-siger-nej-ingen-undskyldning-til-godhavnsdrene>. Læst 1.10.2019.

Walker, Margaret Urban

- 2010 What is Reparative Justice? Milwaukee, WI: Marquette University Press.

Wilhjálmsón, Wilhjálmur Örn

- 2004 Medaljens bagside. Jødiske flygtningeskæbner i Danmark, 1933-1945. Forlaget Vandkunsten.

Østre Landsret

- 1999 Dom afsagt 20. august 1999 af Østre Landsrets 3. afdeling i sag B-3426-96: Hingitaq 53 v/formanden Uussaqqak Quajavkitsoq som mandatar for Thulestammen m.fl. mod Statsministeriet [Thulesagen].